

ICOMOS

**Dünya Mirası Kültür Varlıkları için
Etki Değerlendirmesi Rehberi**

Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi'nin bir yayınıdır.
Ocak 2011

Dünya Mirası Kültür Varlıkları için Kültür Mirası Etki Değerlendirmesi (KMED) Rehberi

Amaç

Yeni yapılanmaların/ bayındırlık projelerinin Dünya Mirası (DM) alanlarının Üstün Evrensel Değeri (ÜED) üzerindeki etkilerini doğru bir şekilde değerlendirmek için yapılacak KÜLTÜR MİRASI ETKİ DEĞERLENDİRMESİ (KMED) hazırlık sürecine rehberlik etmek.

Bu rehber yöneticilere, planlamacılara, yüklenici firmalara, danışmanlara, karar organlarına yöneliktir; ayrıca Dünya Miras Komitesi ve Üye Devletlere de yararlı olması amaçlanmıştır.

Üstün Evrensel Değer (ÜED) kavramı Dünya Miras Sözleşmesi'nin ruhunu oluşturur ve Liste'ye kayıtlı varlıklarla ilgili tüm eylemler bu temel kavramla ilişkilidir.

Dünyanın Kültürel ve Doğal Mirası'nın korunması için 1972'de oluşturulan Dünya Miras Sözleşmesi, "tüm insanlığın dünya mirasının" bir parçası olan ve "korunarak gelecek kuşaklara aktarılmaya" layık olan 'Üstün Evrensel Değer'e sahip varlıkları gözetir. Bu tür varlıklar 21 üye devletin temsilcilerinden oluşan Dünya Miras Komitesi tarafından Dünya Miras Listesi'ne kaydedilerek belirlenirler.

Bu varlıkların Üstün Evrensel Değer'i Dünya Mirası Komitesi tarafından Liste'ye kabul edilmesi sırasında kesinleşir. 2007'den beri her kültür varlığının ÜED'i bir metinle ifade edilmektedir. **Bu nedenle ÜED, kültür varlığının Liste'ye kaydedildiği sıradaki değerlendirmeyi yansıtır ve tartışılmaz.**

Dünya Mirası Sözleşmesi, ülkelerinin sınırları içinde ÜED'e sahip olan kültür varlıklarını korumayı kabul eden ve bu sayede insanlığın ortak mirasını korumaya katkıda bulunan üye devletler tarafından onaylanmıştır. Dünya Mirası değeri taşıyan kültür varlıklarının ÜED'ni korumaları ve sürdürürebilmeleri gerekir.

Dünya Mirası Alanları (DMA), uluslararası değerleri açıkça ifade edilmiş tekil kültürel varlıklardır. Bu alanlar içindeki her öge ÜED'e katkıda bulunmayabilir; ancak katkıda bulunan niteliklerin korunması gerekir.

Bu rehber Dünya Miras alanlarını kendi içinde bir bütün olarak ele alıp ÜED'in nitelikleri üzerinde oluşacak etkileri sistemli ve tutarlı bir biçimde değerlendirerek, bu alanların ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir KMED yöntemi ortaya koymaktadır.

Bu Rehber ICOMOS tarafından 2009 yılının Eylül ayında Paris'te düzenlenen uluslararası bir çalıştay sonrasında geliştirilmiştir.

İçindekiler

1. Genel çerçeve

- a) KMED'nin hazırlanacağı Dünya Mirası bağlamı
- b) Çeşitli düzenleme, planlama ve yönetim bağlamları
- c) Bir KMED hazırlamak için gerekli araçlar, kaynaklar ve uzmanlıklar

2. Önerilen Kültürel Miras Etki Değerlendirme (KMED) süreci

- 2.1. Giriş
- 2.2 Bir KMED hazırlığı öncesinde yapılması gerekenler

3. Veri ve belgeleme

4. Kültür varlığına uygun yöntem ve yaklaşımlar – mevcut araç, teknik ve kaynakların en uygun biçimde kullanılması

5. Etki değerlendirmesi için savunulabilir bir sistem

6. Risk azaltımı: Zararlı etkiler önenebilir, azaltılabilir, onarılabilir ya da karşılanabilir mi?

7. Üye Devletlere, Danışma Kurullarına ve Dünya Miras Komitesi'ne yardımcı olacak ve genelde Dünya Mirası bağlamında ve özelde söz konusu kültür varlığının niteliklerine ilişkin bir değerlendirme sunmak

Ek 1: Kültür Mirası Etki Değerlendirme Süreci

Ek 2: Rapor İçeriğinin Tanımlanması

Ek 3A: Kültür varlıklarının değerini belirlemek için Örnek Rehber

Ek 3B: Etkinin büyüklüğünü değerlendirmek için Örnek Rehber

Ek 3C: Örnek Envanter fişi

Ek 4: Kültür Mirası Etkilenme Raporunun içinde yer alması gerekenler

1 Genel Çerçeve

Son yıllarda UNESCO Dünya Miras Komitesi'nin gündemine, Dünya Mirası Alanlarına yönelik büyük ölçekli yatırım projelerinden kaynaklanan tehditlerle ilgili olarak birçok Korunmuşluk Durumu Raporu gelmiştir. Söz konusu etkilenmeler karayolları, köprüler, yüksek binalar, alışveriş merkezleri, uygun olmayan, bağlamdan uzak ya da duyarsız yeni yapılanmalar, yenilemeler, yıkımlar ile rüzgâr türbinleri gibi yeni altyapı türlerinin yanı sıra, arazi kullanım kararlarının değişimi ve büyük ölçekli kentsel gelişim projelerinden kaynaklanmaktadır. Komite ayrıca, aşırı yoğun veya uygun olmayan turizmden kaynaklanan tehditleri ele almıştır. Bu projelerin birçoğu DMA'ların Üstün Evrensel Değer'ine (ÜED) katkıda bulunan genel görünüm, siluet, manzara noktaları gibi farklı nitelikleri olumsuz olarak etkileme potansiyeline sahiptir.

ICOMOS ve Komite'nin bu potansiyel tehditleri tatmin edici bir biçimde değerlendirebilmesi için, önerilen değişikliklerin ÜED üzerindeki etkilerinin detaylı olarak ortaya konulması gerekmektedir. Kültür Mirası Etki Değerlendirmesi birçok ülkede yapılmaktadır, ancak mevcut etki değerlendirme sisteminin Dünya Mirası bağlamında kullanımının pek güvenilir olmadığı görülmektedir.

Resmi değerlendirmelerin çoğunda Çevresel Etki Değerlendirmesi(ÇED)' ne yönelik yöntemler kullanılmaktadır. ÇED deneyiminin birikimini incelemekte yarar olmakla birlikte, ÇED yönteminin bir miktar uyarlama yapılmadan kullanılması mümkün değildir. ÇED genellikle bütün olası kültürel miras niteliklerini ayrıştırmakta ve onlar üstündeki etkiyi korunmuş binalar, arkeolojik alanlar ve tanımlanmış manzara noktaları gibi bağımsız etkilenenler/alıcılar üzerinden ele almakta ve nitelikler topluluğunun geneline ÜED açısından bakmadan değerlendirmektedir. Oysa olaya DM Alanının ÜED'nin ne şekilde etkilendiğine yönelik bir yaklaşım gereklidir.

Bu yüzden ÇED Dünya Mirası kültür varlıklarına uygulandığında genellikle istenilen sonuç alınamamaktadır, çünkü etkilerin değerlendirilmesinde ÜED nitelikleriyle bağlantı kurulmamıştır. Ayrıca ÇED işlemleri sırasında, birleşik etkiler ve artan (olumsuz) değişimler de kolayca atlanabilir. Dünya Mirası alanı olan Orta Ren Vadisi'nde önerilen köprüünün etkilerini değerlendirmek için son yıllarda yapılan çalışmalar bu soruna bir örnek oluşturur.

Şu anda Dünya Mirası kültür varlıkları üzerinde yapılan Kültür Mirası Etki Değerlendirmesi (KMED) için etki alanlarının tanımlanması ve etkinin değerlendirilmesi konusunda mevcut araçlar yetersizdir; kusursuz örnek oluşturabilecek KMED'ler de sınırlı sayıdadır. Ancak, üç boyutlu sanal gösterimler ve dijital anlatım araçlarındaki gelişmeler KMED'ni uygulamak için yeni olanaklar sunmaktadır.

a) KMED'nin Hazırlanacağı Dünya Mirası Bağlamı

Dünya Mirası Alanları, ÜED sergileyen tekil varlıklar olarak görülmelidir. Bu kültür varlıklarının ÜED'i bir dizi nitelikte kendini gösterir ve ÜED'i sürdürmek için bu niteliklerin korunması gereklidir. Bu yüzden KMED sürecinde, önerilen herhangi bir projenin, ya da değişimin bu nitelikler üzerinde yaratacağı etki standart bir etki alanı üzerinde değil, söz konusu nitelikler hem tekil, hem de toplu olarak dikkate alınarak değerlendirilmelidir.

Tüm Dünya Mirası alanları için ÜED'in açıklandığı metinlerin hazırlanması, *Dünya Mirası Sözleşmesi'nin Uygulanmasına dair Rehber*'in (UNESCO, 2008) 154-5 numaralı

paragrafında ortaya konulan bir gerekliliktir. Bu metinler, ÜED’i yansıtan nitelikleri ve aralarındaki bağlantıları açıkça tanımlamaya yardımcı olmalıdır. Bütünlüğün ve özgünlüğün incelenmesi de yararlı bir başlangıç noktasıdır.

ÜED üzerindeki herhangi bir etkiyi değerlendirme bağlamında, “kabul edilebilir değişimin sınırları” ve “değişiklikleri kaldırma kapasitesi” gibi kavramlar tartışılmaktadır; ancak bu kavramların yararlılığı veya nasıl kullanılabilir hale geleceğine ilişkin ortak bir görüşe henüz ulaşılmamıştır. Ayrıca aşınan kültür mirası değerinin nasıl yeniden canlandırılabilceği konusunda da bir görüş birliği yoktur.

Değişik yeni yapılaşma önerilerinin özellikle dinamik kentsel bağlamlarda konumlanan Dünya Mirası Alanlarının ÜED’leri üzerindeki etkilerinin belirlenmesi için görsel değerlendirme araçları uyarlanmıştır. Şimdiye kadar bunlar ender olarak ÜED’in tüm nitelikleri üzerindeki etkinin derinlemesine incelenmesinde kullanılmıştır. Dünya Mirası kültür varlıkları için henüz kullanılmaya başlanmamış olsa da, soyut miras ve çok katmanlı niteliklerin belgelenmesi ve haritalama konusunda yeni araçlar bulunmaktadır.

Dünya Mirası kültür varlıkları gibi, onlara zarar verebilecek faaliyetler de çok çeşitlilik göstermektedir. Yeni etki değerlendirme yöntemlerinin geliştirilmesi kuşkusuz yarar sağlayacaktır, ancak kısa vadede yapılacak değerlendirmelerde, tek bir yöntemle saptanmadan, mevcut araçların tümünden yararlanılması uygun olacaktır.

Dünya Mirası Periyodik Raporları’nın ikinci döngüsü ICOMOS’a bu konuda yeni bir veri dizisi sağlayacaktır. Tüm Dünya Mirası varlıklarının ÜED’inin 2012 yılına dek yazılı hale getirilmesi hedeflenmektedir; bu çalışma ICOMOS’un sunduğu rehberliğe önemli bir destek oluşturacaktır.

b) Çeşitli Düzenleme, Planlama ve Yönetim İçerikleri

Birçok ülkede ne ÇED ne de KMED hazırlanması zorunluluğu vardır; ayrıca ulusal düzeyde bunların kullanılabilceği bir yasal çerçeve oluşturulmamıştır.

Kültürel mirastan sorumlu yöneticilerin kapasitesi ülkeden ülkeye farklılık gösterir; bazı ülkelerde koruma konusu merkezi yönetim sistemi içinde güçlü değildir. Kimi ülkelerde çevre ile ilgili, ÇED’ne temel oluşturan güçlü sistemler vardır; ancak (Dünya Mirası’nı da içeren) kültürel mirasa dair kurallar ya az gelişmiştir, ya da yoktur. Diğerlerinde, KMED uygulanmaktadır, ancak kullanımı için tanımlanan durumlar genellikle basittir (çoğunlukla bir eylem listesi şeklindedir) ya da eskidir.

Bu rehber ÇED/ KMED süreçlerini destekleyen yasal yapıların çok az olduğu yerlerde dahi KMED’lerinin kullanımını ve etkili olmasını desteklemeyi amaçlamaktadır.

Yürürlükteki mesleki yönetmelikler KMED sürecini zorunlu kılmak ve kullanılan yöntemlerin uluslararası uygulama standartlarında olmasını sağlamakta etkili olmalıdır. Ancak, birçok ülkede ulusal çıkarılara hizmet ettiği düşünülen belirli sektörler ÇED veya KMED’den muaf tutulmaktadır.

DM varlıkları için hazırlanan yönetim planları büyük önem taşımaktadır. Bunların ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerdeki planlarla ilişkileri iyi bir şekilde kurulmalıdır. Ulusal koruma sistemleri içine farklı biçimlerde yerleştirilmiş olsalar da, yönetim planları değişimin nasıl

değerlendirileceğini tanımlamak için daha fazla kullanılabilirler. DM Alanlarının sürdürülebilir gelişim süreçlerinde ÜE Değerlerinin korunması çok önemlidir. Eğer yönetim planı yeterince güçlü ise ve oluşturulurken kapsamlı bir danışma sürecinden geçirilmiş ise, muhtemel sorunları plan çerçevesi içinde çözmek için işbirliği yapmak mümkün olacaktır.

Yönetim sistemi içinde değişik sorunlarla karşılaşılabilir; bunlar farklı yapı/parsel ilişkilerine göre çeşitlenir, “her şeye uyan bir genel formül” bulunması beklenmemelidir. Ortaya çıkabilecek olumsuz etkilere karşı önlem olarak, yönetim sistemi içinde yer alan koruma politikaları etkili olabilir.

Birçok Dünya Mirası alanında (bazılarının yönetim planı olduğu halde) iyi işleyen bir yönetim sistemi yoktur. Bu durum çok sayıda DMA için Korunmuşluk Durumu raporu istenmesinin altında yatan sorundur.

c) Bir KMED Hazırlamak için Gerekli Araçlar, Kaynaklar ve Uzmanlıklar

Birçok ülkede en gelişmiş teknikleri kullanmak mümkündür, ancak bilgi, beceri düzeyleri ve kaynaklar oldukça kıt olan pekçok başka ülke vardır. Bu kılavuz her koşulda uygulanabilir olma umut ve çabasıyla ortaya konulmuştur.

Yalnızca sınırlı sayıda kişi modern bilgi teknolojisine sahip olarak ve ileri teknik araçlar kullanarak KMED yapma becerisine sahiptir. İleri teknikler özellikle karmaşık durumlarda çok yararlı olabilir, ancak KMED bunlara bağlı olmamalıdır. Öte yandan, etkinlikleri kanıtlanan yeni KMED araçlarının yaygınlaştırılması desteklenmelidir.

Bazı durumlarda, kullanılan analiz düzeyinin oldukça derinlikli ve pahalı olmasına rağmen, sonucun anlaşılması ve işleme konulması zor olabilir. Önemli olan işi yapmak için gerekli optimum kaynakların belirlenmesi ve gereğinden fazlasının istenmemesidir.

Dünya Mirası alanlarından sorumlu yönetici ve personel ile, ülkenin konuyla ilgili onay mercilerindeki birimlerin eğitilmesi, KMED'nin uygun bir şekilde yaptırılması ve sonucun tam ve etkili olarak uygulanmasını sağlamak açısından önemlidir.

KMED'ni yürüten kişilerin deneyimleri ve uzmanlık becerileri farklı olabilir; çoğu durumda konuyla ilgili eğitim verilmesine ve birikim oluşturulmasına gerek vardır. Bir uzmanın tek başına bir KMED hazırlaması zordur –çoğu kez belirli bir proje veya alanın ihtiyaçlarına uygun analitik becerilere sahip bir KMED ekibi oluşturmak gerekir. Gerekli belgeler konuyla ilgili kurumlardan, çevre ile ilgili enstitüden ve arşivlerden sağlanabilir. Bazı durumlarda, kurumlar arasında işbirliği olanağı araştırılabilir.

DM adaylık başvuruları sırasında gerekli verilerin derlendiği, ayrıntılı belgeleme yapılmış olduğu ve konuyla ilgili gerçekçi bir izleme düzeninin kullanılmakta olduğu düşünülse de, genellikle temel veri oluşturacak belgelemede eksiklikler bulunmaktadır.

Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) güçlü ve yararlı bir araçtır; ancak iyi bir belgeleme için mutlaka bir CBS'den yararlanılması gerekmez. Yaklaşımlar sistematik olmalı ve akılcı bir yol izlenmelidir.

2. Önerilen Kültürel Miras Etki Değerlendirme İşlemleri

2.1. Giriş

2.1.1. Bu bölüm DM alanlarının Üstün Evrensel Değer'ini (ÜED) etkileyebilecek herhangi bir değişim söz konusu olduğunda, üye devletlere, kültürel miras yöneticilerine, karar mercilerine ve başka ilgililere yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Değişim olumsuz veya yararlı olabilir; her iki durumda da, alanın ÜED'i esas alınarak, etkilerin olabildiğince nesnel bir yaklaşımla değerlendirilmesi gerekmektedir.

2.1.2. Bu kılavuz yönetici ve karar vericileri kültür mirası yönetiminin esas unsurları üzerinde düşünmeye ve 1972 tarihli Dünya Mirası Sözleşmesi çerçevesinde karar almaya cesaretlendirecek bir araçtır. Bu rehber ayrıca potansiyel yatırımcıları ve değişim getiren diğer kuruluşları, temel etkenleri zamanında ve yeterli ayrıntıda ele almaya yönlendirmek üzere tasarlanmıştır. Kültür Mirası Etki Değerlendirmeleri (KMED'ler) kapsamında belli bir dönemde derlenen sistematik bilgiler Dünya Mirası alanlarının genel yönetiminde de yararlı olabilirler.

2.1.3. Kültür mirası üzerindeki olası etkiyi değerlendirmenin birçok yolu vardır; kimi yasalarla belirlenen bu yöntemlerin, bir bölümü çok tekniktir ve gelişmiş bir düzeydedir. Bu kılavuzla bazı ilkeler ve seçenekler ortaya konulmaktadır. Hangi yol seçilirse seçilsin, değerlendirme "amaca uygun"- DM alanına, önerilen değişimlere ve yerel ortama uygun olmalı; kararların açık, şeffaf ve uygulanabilir bir biçimde verilebilmesi için gerekli kanıt ve verileri sağlamalıdır.

2.1.4. Her değişim önerisinde dikkate alınması gereken birçok etken olacaktır. Değişim hakkında dengeli ve geçerli kararlar alınabilmesi için, o yere kimlerin ve niçin değer verdiğini anlamak gerekir. Bu durum o yerin öneminin açıkça ifade edilmesine olanak verir ve böylece önerilen değişikliğin söz konusu değeri nasıl etkileyeceği anlaşılabilir.

2.1.5. Dünya Mirası alanlarının uluslararası önemi DM Listesine kaydedildikleri zaman belirlenir; bu varlıkların Üstün Evrensel Değerleri (ÜED) yazılı olarak tanımlanır. Üye Devletler kültür varlıklarının ÜED taşıyan niteliklerini gözeterek korumayı üstlenirler. Bir kültür varlığının sahip olduğu özellikleri belirten Üstün Evrensel Değer açıklaması (ÜEDA) KMED'ne esas teşkil edecektir. Önemli DMA'lara yönelik olumsuz etkileri yok etmek veya azaltmak için her tür çaba gösterilmelidir. Ancak, önerilen değişikliğin kamu yararına olması, DMA'nın göreceği zararın tolere edilmesine gerekçe oluşturabilir. Bu nedenle, önerilen değişiklikten kimlerin ve hangi amaçla yararlanacağını belirtmek önemlidir. Böyle durumlarda, kültür mirası değerlerine verilen ağırlık, o yerin önemi ve değişikliğin yaratacağı etki ile orantılı olmalıdır. DM alanları *de facto* olarak evrensel değere sahiptirler; böylece ulusal veya yerel kültür mirası değerlerinin üzerinde bir öneme sahiptirler.

2.1.6. Değişimlerin DM alanının ÜED'ni etkileyeceği durumlarda, kültürel (ve/veya doğal) mirasın korunması gereken nitelikleri önerilerin planlanmasında dikkate alınmalı ve değerlendirme çalışmalarının başlangıç aşamasında (örneğin bir Çevresel Etki Değerlendirmesi – ÇED) ortaya konulmalıdır. Yöneticiler ve karar vericiler, kültürel mirasın korunmasıyla ilgili gerekliliklere, onlarla çatışan yeni kullanım biçimleri ve yapılaşma önerilerinden daha fazla ağırlık verilip verilmemesi konusunu irdelemelidirler. Temel sorun alanın DM statüsüne yönelik tehdit veya risklerdir; bu durum KMED raporunda açıkça ele alınmalıdır.

2.1.7. Çevresel etki değerlendirmelerinin yasal zorunluluk olduğu ve ÇED'nin bir DM alanıyla ilişkili olduğu durumlarda, kültürel miras yetkilileri bu ICOMOS rehberini dikkate almalıdır. Bu durumda ÇED'nin parçası olarak gerçekleştirilen KMED, normal ÇED gerekliliklerine bir ek olmayacak; ÜED'e ve ona sahip niteliklere odaklanan farklı bir yöntem kullanılacaktır. KMED çevreyle ilgili açıklamaların başlangıç aşamasında özetlenmeli ve KMED raporunun tamamı ÇED raporuna ek olarak verilmelidir. Gereklilikler planlama veya inceleme aşamasında net bir şekilde belirtilmelidir. ICOMOS ve Dünya Mirası Merkezi, üye devletleri bu rehberle uyumlu ve başarılı örnek olabilecek KMED'ler hazırlamaları yönünde teşvik edecektir. Eğer ÇED'lerin kültürel mirasla ilgili bölümleri ÜED'in niteliklerine odaklanmazlarsa, DM alanlarında olası değişimleri yönetebilmek için istenen standartlara ulaşamazlar.

2.2. Bir KMED'ne Başlamadan Önce Yapılması Gerekenler

2.2.1. Aslında değerlendirme süreci çok basittir:

- Risk altındaki kültür mirası nedir ve neden önemlidir – ÜED'e nasıl katkıda bulunmaktadır?
- Değişim ya da yapılanma önerisi ÜED'i nasıl etkileyecektir?
- Bu etkiler nasıl önlenabilir, azaltılabilir, onarılabilir ya da karşılanabilir?

2.2.2. Sürecin tamamı Ek 1'de özetlenmiştir, ancak önemli olan temel noktalardan biri ilk aşamalardan itibaren ve sürekli olarak ilgili tüm taraflarla görüşülmesi; diğeri işe başlamadan önce KMED'nin kapsamı ve beklentileri üzerinde mutabakata varılmasıdır. Olası olumsuz etkileri sürecin başında tanımlayarak yapılanmanın tasarımını ve planlama sürecini daha işin başında uyarmak, böylece pro-active bir yaklaşım sergilemek de ayrıca önemlidir.

2.2.3. DM alanını yönetmek ve hakkında karar verebilmek için, onun önemini, anlamını ve ÜED'ini, niteliklerini ve bağlamını iyi anlamak gerekir. Yönetim Planı genellikle net ve verimli bir etki değerlendirmesi yapabilmek için önemli bir birikim sağlayacaktır. DM alanı için temel verilerin derlenmesi ve mevcut durumun saptanması çok önemlidir.

2.2.4. Bir yapılanma önerisi ya da kullanım değişimi belirlendikten sonra yapılacak KMED için başlangıç noktası, karar verilebilmesi için kanıt sağlayacak araştırmanın kapsamını belirlemek olmalıdır. Etkilenecek tüm toplulukları da kapsayacak şekilde, paydaşlarla görüşmek önemlidir. KMED DMA'lar için başka türlü kolaylıkla erişilemeyecek bilgileri derlemek açısından da yararlı olabilir. KMED tüm paydaşlar için yararlı bir işbirliği aracıdır.

2.2.5. Bütün ilgili tarafların –Üye devlet, bölgesel veya yerel yönetim, kültürel miras danışmanları veya yöneticileri, yerel topluluklar ve diğer paydaşların- onayladığı bir Ön Rapor (veya KMED özeti) hazırlanmalıdır. Bu raporda neler yapılacağı, niçin, ne zaman ve nasıl yapılması gerektiği, beklenen sonuçların neler olduğu ve ne zaman ortaya çıkacağı belirtilmelidir. Raporun tüm paydaşlarca kabul edilen ve yatırım programıyla uyumlu bir takvime bağlanması önemlidir (Ek 2).

2.2.6. Ön Rapor DM alanının genel bir betimlemesini ve ÜED açıklamasını içermelidir. Raporda, değişim veya yatırım projesinin getireceği değişiklikler ve bu değişikliğin gerekçesi açıklanmalı; DM alanı ve çevresindeki mevcut durum özetlenmeli, önerilen alternatif projelerin ayrıntıları, KMED için kullanılacak yöntemin ana hatları, amaç ve kapsamı verilmelidir. Yöntemde danışılacak kurum veya kişiler, paydaşlar, DM alanıyla ilgili topluluklar, derlenecek temel bilgiler, yöntem ve uygun çalışma alanları belirtilmeli, hassas noktalar ve önerilen araştırma ve değerlendirme yöntemleri tanımlanmalıdır. Bu aşamada önerilen değişikliklerin DMA içinde mi, tampon bölgede mi, yoksa DM yakınında ama DMA

ve tampon bölge dışında mı olduğunun açıklanması da önemlidir. Ön rapor büyük veya kritik etkilere işaret etmek ve zararlı etkileri durdurmak için kullanılmalıdır; bundan sonra projede durumu iyileştirme yönünde değişiklikler yapılması ve esas KMED Raporunun düzeltilmiş projeyi değerlendirmesi söz konusudur.

2.2.7. Ön Rapor alanla ilgili hangi bilgilerin mevcut olduğunu, nerelerde bilgi boşlukları bulunduğunu –veritabanının ne kadar iyi olduğunu ve değerlendirmenin ne kadar güvenilir olduğunu- açık biçimde belirtmelidir. Bu çalışma asıl değerlendirme sürecinde de devam ettirilmelidir.

2.2.8. Etki değerlendirmesi çalışması yalnız büyük projeler için yapılmaz. DM alanları ciddi sonuçları olabilecek politika değişikliklerinden, örneğin arazi kullanımı ve kentsel planlama ilkelerindeki değişimlerden de etkilenebilirler. Turizm için altyapı inşası ve artan ziyaretçi sayısı da istenmeyen sonuçlara yol açabilir. Büyük arkeolojik kazılar da, kayıplar edinilen bilgi ile telafi edilse de, DM alanlarının ÜED'ini olumsuz etkileyebilir.

2.2.9. Bu aşamada KMED'ni üstlenen kurum veya kişilerin bu iş için uygun birikime sahip ve deneyimli olmaları; uzmanlıklarının alanın somut ve soyut miras içeriğini, ÜED'nin ve önerilen değişikliklerin gerektirdiklerini kavrayacak nitelikte olmasını sağlamak da önemlidir. Bir uzmanın tek başına KMED yapması çok enderdir; kültür mirası alanından ve diğer gerekli dallardan gelen uzmanlardan oluşan bir KMED ekibi kurmak önemlidir. Ekip belli bir proje, ya da alan için özel analitik becerilere gerek duyacaktır. Ortaklıklar için fırsatlar araştırılabilir. Bu durum KMED hazırlamak için kapasite geliştirilmesi ve iyi uygulamaların desteklenip paylaşılması yönünde yarar sağlayabilir.

3. Veri ve Belgeleme

3.1. Envanterler, veri değerlendirmeleri veya durum saptamaları için kabul edilmiş minimum standartlar yoktur; ancak bunların tanımlanması yararlı olacaktır. Bu konular kültür mirasının özellikleri ve yönetim ihtiyacı ile orantılı olmalıdır. KMED için yapılacak belgeleme aşamasının, mümkün olduğunca kapsamlı olması; buna bağlı olarak bir arşiv geliştirilmesi arzu edilir.

3.2. DM alanları için temel belgeleme ÜED'in açıklanması ve ÜED taşıyan niteliklerin tanımlanmasıdır. Bu rehber ÜED taşıyan nitelikler üzerinde oluşacak etkiyi tanımlama üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ancak, KMED seçilen çalışma alanındaki kültürel mirasın tüm yönleri ve nitelikleri ile ilgili bilgi toplayıp derlemelidir; böylece varlığın tarihsel gelişimi, bağlamı, çevresi ve uygun olduğunda diğer değerleri (örneğin ulusal ve yerel) tam anlamıyla anlaşılabilir.

3.3. Veri toplama işlemini belgelemek ve yönetmek yararlıdır. Değerlendirme süreçleri uzun sürebilir ve veriler periyodik olarak “güncelleme” gerektirebilir. Veri kaynakları çoksa veya değerlendirme süresi uzunsa, verilerin belirli bir aşamada “dondurulması”na karar vermek gerekebilir; böylece KMED ekibi bilgileri benzerleriyle karşılaştırabilir.

3.4. Envanter listeleri KMED raporlarının ana metnine ek olarak verilmelidir. Toplanan malzeme ve bilgiler düzenli bir biçimde arşivlenmeli ve gelecekte başvurulmak üzere yer ve erişim bilgisini içerecek şekilde düzenlenerek saklanmalıdır. İyi bir belgeleme çalışması için CBS veya karmaşık veritabanları türünden ileri teknikler kullanılması şart değildir; incelenen konunun gerektirdiği sistematik, tutarlı bir yaklaşım ve sağduyu gereklidir.

3.5. Daha karmaşık durumlarda, ileri teknikler benimsenebilir. Ancak, veritabanlarının, CBS'nin veya üç boyutlu modellemenin kullanımı KMED'in ele alınış biçimini değiştirmektedir. Bu sistemler değerlendirmenin çok daha yinelemeli bir sürece dönmesine olanak tanımaktadır; böylece KMED tasarım sürecini daha etkin bir biçimde destekleyebilmektedir. Ancak bu durumda “ya şöyle olsaydı” denilerek, KMED ekibinden çok sayıda, farklı senaryolar istenmesine olanak tanımaktadır. Ön raporda tekrarlarla ilgili ilkeler belirtilmelidir; böylece KMED ekibi etkin çalışabilir.

4. Kültür Varlığına Uygun Yöntem ve Yaklaşımlar – Mevcut Araç, Teknikler ve Kaynakların En Uygun Biçimde Kullanılması

4.1. KMED sırasında bilgi toplanırken tüm veri kaynakları dikkate alınmalıdır. Masa başında yapılan tarihsel araştırmalar ile yerinde yapılan korunma durumu, özgünlük, bütünlük, hassas bakı noktaları ve benzeri konulardaki saptamalarla çalışmalar sürdürülür. Ayrıca önerilen değişimin kültür varlıkları üzerindeki etkilerini belirlemek için arazinin maketi yapılabilir veya görsel etkileşim modellerinden yararlanılabilir. Somut ve soyut kültür mirası ile ilgili verileri saptadıktan sonra bir raporla yazılı olarak sunmak; mümkün olan yerlerde, soyut mirası onu barındıran fiziksel unsurlarla ilişkilendirmek önemlidir.

4.2. KMED'nin sağlam olması için alanda, yerinde çalışma yapılması gerekir. Çalışma teknikleri önerilen projeye bağlıdır; topografik saptamalar, jeofizik araştırmalar, sanal üç boyutlu modeller gibi zarar vermeyen değerlendirmeler, ya da örnek toplama, bilimsel rölöve, kısmi sondaj veya deneme kazıları gibi daha müdahaleci yöntemler kullanılabilir. Bazı durumlarda sözlü tarih çalışmaları da veri toplamaya destek olabilir.

4.3. Veri toplama faaliyeti kültür mirasının niteliklerinin sayılarla belirlenmesini ve ayırt edici özelliklerinin tanımlanmasını; önerilen değişimlere karşı duyarlılığının belirlenmesini sağlamalıdır. Bütünü anlamak için, kültür mirasının bileşenleri arasındaki ilişkilere dikkatle bakmak gereklidir. Çoğu kez somut bir nitelikle soyut bir özellik ilişkilidir; bu ilişkiler açığa çıkarılmalıdır.

4.4. KMED sırasında bilgi toplanması yinelemeli bir süreçtir ve genellikle öneri proje için farklı çözüm ve seçeneklerin belirmesine yol açabilir.

4.5. Bir DM alanının ÜED'inin (ve diğer kültür mirası değerlerinin) anlamını tam olarak kavramak KMED sürecinin çok önemli bir parçasıdır. Önerilen projenin genel etkisi (toplam etki) alanın kültür mirası değeri ile değişim etkilerinin boyutunun değerlendirmesinin bir fonksiyonudur.

4.6. DM alanlarını tanımlarken, işe alanın taşıdığı ÜED'in niteliklerini betimlemekle başlamak gerekir. Hem somut, hem soyut yönleri olan ÜED, üzerinde yeni yapılaşmanın yaratacağı etkilerin ölçüleceği temel veridir. ÜED'nin her özelliği için bir mevcut durum değerlendirme raporunun hazırlanması yararlı olabilir.

4.7. Her ne kadar ÜED açıklaması önemli bir başlangıç noktası olsa da, bazen yazılı açıklama etki değerlendirme çalışmasında doğrudan kullanılacak kadar ayrıntılı olmayabilir. KMED sürecinde her kültür varlığının değerlendirilmesi ve gerektiğinde niteliklerinin amaca uygun olarak tanımlanması gerekebilir.

4.8. Niteliklerin tanımlanması sırasında ÜED açıklamasının yeniden oluşturulması hedeflenmemeli, özellikler önerilen değişiklik konusunda karar verilmesine yardımcı olacak

biçimde tanımlanmalıdır. ÜED'in bir DM alanının DM Listesi'ne kaydedilme sürecinde tanımlandığı ve sözkonusu kültür varlığı yeniden aday gösterilip, bunun gerektirdiği tüm değerlendirme sürecinden geçmeden değiştirilemeyeceği unutulmamalıdır.

4.9. Genellikle bulguları ve tartışılan konuları açıklamak için yerleşime ait haritalar veya planlara gerek duyulur. Perspektif çizimleri bileşenlerin konumlarını, aralarındaki ilişkileri (süreçler olabilir), görsel, tarihi, dini, toplumsal, estetik veya veri oluşturabilecek bağlantılarını göstermek için yararlıdır. ÜED açıklamasında belirtilen özelliklere raporda net ve anlaşılır bir biçimde değinmek ve bağlantı kurmak şarttır; burada kültürel veya diğer karmaşıklıklar basite indirgenmeden, özlü açıklamalar veya şekillerle gösterilir. Ancak, KMED ekipleri anlatımlarını haritalara çok fazla dayandırmamaya dikkat etmelidir; çünkü insanın mekanı algılaması üç boyutludur, mekânsal ilişkileri mutlaka sahada kontrol etmek gerekir.

4.10. Değer saptama için kullanılacak bir yol Ek 3A'da verilmiştir. Bu sistemde kültürel mirasın değeri önce ulusal veya uluslararası tescil kararları, ulusal araştırma programlarında tavsiye edilen veya belirlenen öncelikler ve yakıştırılan değerlerle tanımlanmakta; daha sonra uzmanların katkısıyla önemi belirlenmektedir. Bu yöntem olabildiğince nesnel olarak kullanılmalıdır; nitelikle ilgili değerlendirmelerde profesyonel katkısı alınması kaçınılmazdır. Kültür varlığının değeri aşağıdaki ölçüğe göre tanımlanabilir:

- Çok yüksek
- Yüksek
- Orta
- Düşük
- İhmal edilebilir
- Bilinmiyor

4.11. KMED Raporu'nda tekil ve/veya grup halindeki kültürel miras öğelerinin kapsamlı bir yazılı tanımı olmalıdır; burada belirtilen niteliklerin tekil ve/veya toplu olma özelliklerinin, önemlerinin, aralarındaki ilişkilerin ve duyarlılıklarının tanımlanması ve mümkünse değişim kapasitelerinin belirtilmesi gereklidir. Rapora okuyucuya yardımcı olacak haritalar eşlik etmelidir. Tüm kültürel miras öğeleri kapsanmalıdır, ancak DM alanının ÜED'ine katkıda bulunan bileşenlerin özellikleri dolayısıyla, daha ayrıntılı olarak ele alınmaları yararlı olacaktır. Raporun ekinde okuyucunun her öğenin değerlendirilmesini kontrol edebileceği ayrıntılı bir envanter yer almalıdır. Ek 3C'de bir örnek verilmiştir.

5. Etki değerlendirmesi için savunulabilir bir sistem

5.1. Yapılaşmanın ya da diğer değişimlerin kültürel miras üzerindeki etkileri olumsuz ya da faydalı olabilir. Kültür varlığının bütün nitelikleri, özellikle de bu rehberin üzerinde odaklandığı, kültür varlığına ÜED'ini veren nitelikler üzerindeki değişiklikleri tanımlamak gereklidir. Belirli bir nitelikte meydana gelen değişimin ya da etkinin boyut ya da derecesini tanımlamak da önemlidir; buna "etkinin önemi" denir.

5.2. Bazen etkileri daha çok görsel olarak algılama eğilimi vardır. Görsel etkiler çoğunlukla çok hassas olduğundan, ICOMOS'un Xi'an Bildirisi'nde açıklandığı gibi geniş bir bakış gereklidir. Etkiler farklı biçimlerde belirebilir – doğrudan veya dolaylı, birikmiş, geçici ve kalıcı, geriye dönüşebilir veya dönüşemez, görsel, fiziksel, sosyal ve kültürel, hatta ekonomik olabilirler. Etkiler önerilen yapılaşmanın gerçekleştirilmesi veya işletimi sonucunda ortaya çıkabilir. Her birinin KMED ile olan bağlantısı dikkate alınmalıdır.

5.3. Doğrudan etkiler önerilen gelişimin/yatırımın ya da kullanım değişiminin sonucu olarak ortaya çıkan bozulmalardır. Doğrudan etkiler bir bileşenin bir parçasının ya da tümünün ve/ ya da bir yerin yaşandığı ortamın, çevredeki doğal alanlarla günümüzde ve geçmişle olan ilişkisini saklayan yerel bağlamın fiziksel kaybına neden olabilir. Doğrudan etkilerin tanımlanması sürecinde, yalnızca doğrudan etkiyi önleyerek projenin onay almasının yaratacağı sakıncalara dikkat edilmelidir – kültür varlıklarını fiziksel olarak etkilemese dahi, birçok proje, mevcut kentsel doku, külliye, genel görünüm, yerin ruhu gibi öğeler için olumsuz olabilirler.

5.4. Fiziksel kayba yol açan doğrudan etkiler genelde kalıcıdır ve geri dönülemez; hasarlar çoğu kez bir inşaat sürecinin sonucunda ortaya çıkar ve yapılaşma alanı sınırları içinde kalırlar. Verilen zararın ölçek veya şiddeti, etkilenen ÜED'nin oranına ve temel özelliklerinin, ya da ÜED ile olan ilişkisinin etkilenip etkilenmediğine bağlıdır.

5.5. Bir kültür varlığının bulunduğu çevre, büyük bir yeni yapılaşma projesinin uygulanmasından, ya da işletiminden doğrudan etkilenebilir. Bayındırlık projeleri, uygulama alanının uzağındaki bölgeleri de etkileyebilir. Tarihi ve doğal ortam üzerindeki etkilerin değerlendirilmesi, belli bir zamanda yapılan görsel ve işitsel (gürültü) etki değerlendirmelerine dayanır. Bu etkiler, etkinin nedeninin ne ölçüde ortadan kaldırılabildiğine bağlı olarak, geçici veya kalıcı, geriye dönüştürülebilir veya dönüştürülemez olabilir. Hasar nedeninin geçici olarak, ya da kısıtlı bir süre için ortaya çıkmasına bağlı olarak etkiler kısa süreli olabilir; örneğin trafikle ilgili etkiler araç geçiş sıklığına bağlı olarak değişkenlik gösterir.

5.6. Dolaylı etkiler yapılaşma veya işletiminin ikincil sonucu olarak ortaya çıkar ve projenin kapsadığı alanın dışında yer alan bir kültürel değer yer aldığı çevrenin fiziksel olarak etkilenmesine veya kaybına yol açabilir; örnek olarak projeyi desteklemek için gerekli olan yol veya güç/akım hattı gibi altyapı inşaatları verilebilir. Sözkonusu projenin yarattığı ortam veya olanak sağladığı zincirleme etkiler de (üçüncü tarafları da içeren) dikkate alınmalıdır.

5.7. Etkilerin veya değişimlerin boyutu veya şiddeti, yarattıkları doğrudan veya dolaylı etkiler, geçici veya kalıcı olmaları, geriye dönüştürülebilir veya dönüştürülemez olmaları dikkate alınarak değerlendirilebilir. Değişik etkenlerin birleştiklerinde yarattıkları toplam etki de dikkate alınmalıdır. Etkinin ölçek ve şiddeti -kültür varlığının değerine bakılmaksızın- şöyle derecelendirilebilir:

- Değişim yok
- Çok az değişim
- Az değişim
- Orta düzeyde değişim
- Büyük ölçekli değişim

5.8. Değişimin genel etkisi- etkinin önemi- kültür varlığının önemi ile değişimin ölçeğinin bir fonksiyonudur. Bu durum, tanımlanan her nitelik için aşağıda tanımlanan öğeler kullanılarak özetlenebilir. Değişim olumsuz ya da yararlı olabileceğinden, ortadaki “nötr” olan dokuz kademeli bir değerlendirme sistemi oluşturulmuştur:

- Çok yararlı
- Orta derecede yararlı
- Az yararlı
- Yararı ihmal edilebilir

- Nötr
- Olumsuzluğu göz ardı edilebilir
- Olumsuzluğu az
- Olumsuzluğu orta düzeyde
- Olumsuzluğu çok

KÜLTÜR MİRASININ DEĞERİ	DEĞİŞİMİN/ETKİNİN ÖLÇEK VE ŞİDDETİ				
	Değişim yok	Çok az değişim	Az değişim	Orta düzeyde değişim	Büyük ölçekli değişim
ÜED taşıyan DM varlıkları için: çok yüksek	DEĞİŞİMİN ETKİSİNİN ÖNEMİ YA DA GENEL ETKİ (OLUMSUZ YA DA YARARLI)				
	Nötr	Hafif	Orta/Büyük	Büyük/Çok Büyük	Çok Büyük
Diğer kültür varlıkları veya nitelikleri için	DEĞİŞİMİN ETKİSİNİN ÖNEMİ (OLUMSUZ YA DA YARARLI)				
	Çok Yüksek	Nötr	Hafif	Orta/Büyük	Büyük/Çok Büyük
Yüksek	Nötr	Hafif	Orta/Hafif	Orta/ Büyük	Büyük/Çok Büyük
Orta	Nötr	Nötr/Hafif	Hafif	Orta	Orta/büyük
Düşük	Nötr	Nötr/Hafif	Nötr/Hafif	Hafif	Hafif/Orta
İhmal edilebilir	Nötr	Nötr	Nötr/Hafif	Nötr/Hafif	Hafif

5.9. Örneğin:

- Bir DM alanının ÜED'inin temel öğelerinden olan önemli bir yapının yol açmak için tamamen yıkılması büyük bir olumsuz etki yaratacak veya alana büyük bir darbe olacaktır.
- ÜED taşıyan önemli yapılardan birinin hemen yakınında bulunan ve sonradan açılmış bir yolun kaldırılması büyük bir yararlı etki yaratacak veya alanın geneli için olumlu olacaktır.

5.10. Yukarıdaki tablo etki değerlendirmesine yardımcı olacak bir özettir. KMED Raporu her bir ÜED niteliği için değerlendirmeleri göstermeli–bu bir tablo halinde olabilir- ve her kültürel miras değeri için verilen sonuçların nasıl elde edildiğini ortaya koymalıdır. Değerlendirme hem niteliksel hem de niceliksel olmalıdır.

5.11. Öneriler, mevcut koruma politikası ve kültür mirası ile çevresine ait yönetim planı çerçevesinde irdelenmelidir. Önerilen ölçek, doku, kullanım, vb.nin kültür varlığının ÜED'ine olan etkilerine ve uygunluğuna bakılmalıdır. Bakı noktaları, mimari tipler, kütleler ve cephe dokuları, yerleşim biçimi, işlevsel kullanımlar, zamana dayanım vb konular ele alınabilir. Bu süreçte, yapılmak istenen değişikliğin nitelikleri ile alanın niteliklerini eşleştirmek gerekir ki sonuçta önerilen yeni yapılaşma kültür mirasını tamamlayıcı, hatta onu geliştirici nitelikte olabilsin.

5.12. Yeni yapılaşmalardan kaynaklanan değişimlerin DM alanının bütünlük ve özgünlüğü üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi gerekir. Kültür varlığının DM Listesi'ne kaydedildiği zaman, ya da geriye dönük olarak hazırlanan ÜED açıklamasında (DM Sözleşmesinin *İşletim İlkeleri*'nin 79-88 paragrafları) bütünlük ve özgünlüğe yönelik temel veriler yer alır. ÜED'in nitelikleri arasındaki ilişki, özgünlük ve bütünlük durumları irdelenmeli ve KMED raporunda iyi anlaşılacak şekilde açıklanmalıdır. Özgünlük kültür varlığının ÜED'i ne şekilde taşıdığı ile ilgilidir; bütünlük ise ÜED ile ilgili niteliklerin varlık içinde hala mevcut olup olmadıkları, aşınmış ya da tehdit altında olup olmadıklarıyla ilgilidir.

5.13. Yararlar ve zararlar –ya da olumsuz etkiler- çok dikkatli bir biçimde ele alınmalıdır. Yarar ve zararların birçok türü vardır; yapılacak işten kimin yararlanacağı (ya da yarar sağlamadığı) sorusu önemlidir. Genellikle kültür varlığı ve çevresindeki halk yapılan işlerden yarar sağlamazlar. Değerlendirmenin mali sonuçları da önemlidir ve genellikle kararları doğrudan etkiler. Analiz bu karmaşıklıkları saklamak yerine ortaya çıkarmalıdır. Kültür varlığının korunması projenin yararları arasında sayılmalıdır, böylece korumayı destekleyen projelerin ağırlığı daha fazla olur.

6. Zararlı Etkiler Önlenebilir, Azaltılabilir, Onarılabilir ya da Karşılanabilir mi?

6.1. Etki değerlendirmesi yinelemeli bir süreçtir. Veri toplama ve değerlendirme sonuçları projenin tasarımına girdi oluşturmalı, değişiklik yapılması veya arkeolojik inceleme kararlarını yönlendirmelidir.

6.2. Koruma sürdürülebilir değişimi yöneten bir etkinliktir. ÜED taşıyan kültür varlıklarının ve özelliklerinin üzerinde oluşabilecek olumsuz etkileri önlemek, gidermek ya da en aza indirmek için her tür çaba gösterilmelidir. Ancak, önerilen değişikliğin yaratacağı kamu yararı ile o yerin göreceği zararın dengelenmesi zorunlu olabilir. DM varlıkları söz konusu olduğunda, bu denge çok önemlidir.

6.3. KMED, bir yeni proje ve benzeri bir değişim unsurunun etkilerini azaltmak, ya da uzaklaştırmak için önerilen ilkeleri ve uygun durumlarda, yöntemleri de içermelidir. Bunlar proje için farklı bir yer /konum belirleme, zamanlama, süre ve tasarım konularında farklı seçeneklerin ele alınmasını içermelidir. KMED, DM varlığının özgünlük ve bütünlüğü göz önünde tutularak ve ÜED’i sürdürülerek, etkilerin nasıl hafifletileceğini ayrıntılı bir biçimde açıklamalıdır. Bu sürece yardımcı olabilecek bilgiler için, *Dünya Mirası Sözleşmesi’nin Uygulanmasına dair Rehber*’in periyodik raporlama konusundaki bölümüne başvurulmalıdır.

6.4. KMED’ni tamamlamadan önce daha etraflıca danışmak uygun olabilir.

7. Üye Devletlere, Danışma Kurullarına ve Dünya Mirası Komitesi’ne Yardımcı Olacak ve Dünya Mirası Bağlamında ve Özelde Söz Konusu Kültür Varlığının Niteliklerine İlişkin Bir Değerlendirme Sunmak

7.1. Ek 4 KMED raporunun içeriği konusunda bir kılavuz ortaya koymaktadır. Gerekli görüşme ve gereklilikleri belirlemek için yapılan danışma süreci sonunda uzman değerlendirmesi yapılır.

7.2. KMED raporu kararların açık, şeffaf ve uygulanabilir bir biçimde verilebilmesi için gerekli verileri sağlamalıdır. Gerekli ayrıntı düzeyi alana ve önerilen değişikliklere bağlıdır. ÜED açıklaması kültür mirasına yönelik etki ve risklerin değerlendirilmesine esas oluşturacaktır.

7.3. KMED raporu şunları göstermelidir:

- DM varlığının ve onun ÜED’inin, özgünlük ve bütünlüğünün, durumunun, bulunduğu bağlamın (diğer kültür mirası niteliklerini de içeren) ve özelliklerin birbiri ile ilişkilerinin kapsamlı olarak anlaşıldığını;
- Yeni proje veya değişim önerilerinden kaynaklanan etki türlerinin anlaşıldığını;
- Değişim önerilerinin alanın kültür miras öğeleri ve özellikle ÜED’i, bütünlüğü ve özgünlüğü üzerindeki etkilerinin (yararlı veya olumsuz) değerlendirilmesi;

- Değişimin kültür varlığının ÜED'in korunması üzerinde yaratacağı riskin ve kültür varlığının muhtemelen veya gerçekten tehlike altında olduğunun değerlendirilmesi;
- Kültür mirası konusunda daha iyi bilgilenme ve farkındalık yaratma gibi önerilerden kaynaklanacak yararlar konusunda bir açıklama;
- Etkinin nasıl azaltılacağı ya da önlenebileceğine dair yönlendirici açıklamalar;
- ÜED ve kültürel mirasla ilgili diğer özellikleri, etkileri, yapılan inceleme veya bilimsel çalışmaları, çizim ve fotoğrafları kapsayan ayrıntılı bir dosya

7.4. KMED Raporunun tüm ilgili konuları açıklayan, teknik olmayan bir özeti bulunmalıdır; burada konu ayrıntılı olarak tanımlanarak analiz edilmeli, yapılan etki değerlendirmesinin sonuçlarının özeti verilmeli, metin tablolarla desteklenmelidir.

Ek 1: Kùltür Mirası Etki Değerlendirme Süreci

KMED Aşamaları
İlk proje ve tasarım
Başta yapılan görüşmeler
İşleri üstlenecek uygun kurumların belirlenip devreye sokulması
Çalışma alanının belirlenmesi
İşin kapsamının belirlenmesi
Verilerin toplanması
Verilerin incelenmesi
Kùltür mirasının özelliklerinin tanımlanması, özellikle UED taşıyan niteliklerin belirlenmesi
Doğrudan ve dolaylı etkilerin modellenmesi, değerlendirilmesi
Hasarların hafifletilmesi için taslak hazırlanması - önleme, etki azaltma, iyileştirme ya da karşılama
Raporun taslağının hazırlanması
Danışma
Değerlendirme sonuçlarının irdelenmesi ve etki azaltma işlemi
Son rapor ve kararları açıklayan görsel sunum
Etki azaltma işlemi
Sonuçların ve edinilen bilgilerin dağıtılması

Ek 2: İş kapsamı Raporunun İçeriği

Her etki değerlendirmesi çalışmasının başında, işin kapsamının belirlenmesi; böylece yapılacak işin “amaca uygun” olması ve karar vermeyi kolaylaştırması arzu edilir. Çalışmanın ilk aşamalarında çeşitli kişi ve kurumlara danışarak görüşlerini almak gereklidir.

İşin kapsamı konusunda, ilgili Devlet de dahil olmak üzere, bölgesel veya yerel yönetimler, ya da onların temsilcileri, yasal danışmanlar, yerel halk temsilcileri ve halk görüş birliğine varmalıdır. Bazı durumlarda, DMK (Dünya Mirası Komitesi) veya danışman kuruluşları olan ICOMOS veya IUCN’e de danışılması istenebilir.

İş kapsamı raporunun hazırlanmasından “yatırımcı” sorumludur. Rapor aşağıdakileri içermelidir:

- Önerilen değişim ya da projenin, raporun hazırlanması sırasında bilindiği kadar ayrıntısıyla genel bir tanımı;
- Alan ve çevresindeki mevcut koşulların, raporun hazırlanması sırasında derlenen bilgilere dayanarak yapılan özeti;
- Üstün Evrensel Değerin açıklanması,
- Değişikliklere karşı ne tür alternatifler düşünöldüğüne ilişkin ayrıntılar,
- KMED için genel olarak düşünölen yöntem ve görev tanımı;
- Danışılan ve ileride danışılacak olan kurum ve kişiler;
- Projenin başlıca etkilerinin tek tek ele alınarak değerlendirilmesi; bu değerlendirme şunları içermelidir:
 - Temel alınacak koşulların ayrıntıları
 - Genel etkilerin önemli sayılmadığı yerlerde, değişimin potansiyel etkilerinin de ele alınması; genel etkilerin neden KMED raporu kapsamı “dışına çıkarıldığı”nın gerekçesinin belirtilmesi;
 - Genel etkilerin potansiyel olarak önemli sayıldığı yerlerde, toplanacak temel bilginin (yöntem ve ilgili çalışma alanlarını da içeren) ayrıntıları; olası hassas noktalar, özellikle ÜED’in nitelikleri, önerilen inceleme ve değerlendirme yöntemi gibi konular,
- Rapor hazırlama ve danışma süreci için, tüm programı kapsayan bir çalışma takvimi.

Ek 3A: Kùltür Varlıklarının Değerini Belirlemek için Örnek Rehber

DM kùltür varlıkları için hazırlanan KMED'in o varlıkların uluslararası düzeydeki kùltür mirası değerini, ayrıca yerel veya ulusal sistemdeki tescil değerlendirmelerini, ulusal araştırma gündemindeki önceliğini veya hakkında yapılan önerileri dikkate alması gerekir. Ayrıca, örneğin uluslararası doğal miras tescilleri gibi, başka uluslararası değerlerin de göz önüne alınması gerekebilir. Kùltür varlığının öneminin belirlenmesi için uzman görüşüne başvurulur. Kùltür varlığının değeri aşağıdaki derecelendirmeye göre tanımlanabilir:

- Çok yüksek
- Yüksek
- Orta
- Düşük
- İhmal edilebilir
- Bilinmiyor.

Aşağıdaki tablonun bütün olasılıkları içermediği göz önünde bulundurulmalıdır.

Derecelendirme	Arkeoloji	Yapılı çevre veya Tarihi Kentsel Çevre	Tarihi Çevre	Soyut Kùltürel Miras veya Bağlantıları
Çok Yüksek	Uluslararası önemi onaylanarak DM Listesine giren alanlar.	Uluslararası önemi onaylanarak, evrensel değer taşıyan DM Listesine giren alanlar veya yapılar.	Uluslararası önemi onaylanarak DM Listesine giren çevreler.	Ulusal kayıtlara göre Soyut Kùltürel Miras ile ilişkili alanlar.
	DM alanının ÜED taşıyan tekil nitelikleri.	DM kùltür varlığının ÜED taşıyan tekil nitelikleri.	DM kùltür varlığının ÜED taşıyan tekil nitelikleri.	Belirli yenilikler, teknik veya bilimsel gelişmeler ya da evrensel akımlarla ilgili bağlantılar.
	Belirli uluslararası araştırma hedeflerine katkıda bulunabilecek değerler.	Uluslararası önemi tanınmış başka binalar veya kentsel çevreler.	Uluslararası değere sahip tescilli veya tescilsiz tarihi çevreler.	Küresel öneme sahip özel kişilerle bağlantılar.
			Çok iyi korunmuş, olağanüstü uyumlu, derin katmanlı veya başka önemli özelliklere sahip tarihi çevreler.	

Yüksek	Üye Devlet'in yasalarıyla korunan, ulusal düzeyde tescillenmiş Arkeolojik Anıt/Alanlar.	Ulusal düzeyde tescillenmiş, ayakta duran kalıntıları olan yapılar.	Olağanüstü değer taşıyan, ulusal düzeyde tescilli tarihi çevreler.	Küresel öneme sahip Soyut Kültürel Miras faaliyetleri ile bağlantılı, ulusal olarak tescillenmiş alanlar ve faaliyetler.
	Tescilsiz, ancak kalitesi ve önemi bakımından tescillenmeye değer olan alanlar.	Dokusunda sıra dışı özellikler barındıran, ya da tarihsel bağlantıları bulunan ancak tescil derecesi değerini tam olarak yansıtmayan, binalar.	Olağanüstü değere sahip, tescillenmemiş çevreler.	Belirli yenilikler, teknik veya bilimsel gelişmeler, ya da ulusal öneme sahip akımlarla bağlantılılar.
	Belirli ulusal araştırma hedeflerine önemli katkılar yapabilecek kültürel değerler.	Çok önemli binalara sahip Koruma Alanları.	Yüksek kalite ve öneme sahip, ulusal değeri tartışılmaz, tescilsiz tarihi çevreler.	Ulusal düzeyde önemli belirli kişilerle bağlantılılar.
		Ulusal önemi kesin, ancak tescillenmemiş yapılar.	Dikkate değer bir uyum, tarihi derinlik veya başka önemli değerlere sahip iyi korunmuş, tarihi çevreler.	
Orta	Bölgesel araştırma hedeflerine önemli katkıda bulunabilecek tescilli veya tescilsiz kültür değerleri.	Tescilli binalar. Sıra dışı niteliklere ya da tarihi bağlantıları olduğu gösterilebilen, tarihi (tescilsiz) binalar.	Tescillenmiş özel tarihi çevreler.	Ulusal kayıtlara göre Soyut Kültürel Miras ile ilişkili alanlar.
		Tarihi karakterine önemli katkılarda bulunan binalara sahip Koruma Alanları.	Tescilsiz ancak özel tarihi çevre olarak tescil edilebilecek nitelikte tarihi çevreler.	Belirli yenilikler, bölgesel veya yerel öneme sahip gelişmeler ile bağlantılılar.
			Bölgesel değere sahip çevreler.	
		Yapıları veya oluşturdukları çevre önemli tarihi bütünlük gösteren tarihi kent parçaları veya kentsel alanlar.	Orta derecede korunmuş, belirli bir düzeyde uyum gösteren, tarihi derinlik veya başka önemli değerlere sahip tarihi çevreler.	Bölge için önemli olan belirli kişilerle bağlantılılar.

Düşük	Yerel öneme sahip tescilli veya tescilsiz kültür varlıkları.	Yerel önemleri dolayısıyla tescil edilmiş binalar.	Sağlam kalmış, tescilsiz tarihi peyzajlar.	Yerel öneme sahip Soyut Kültürel Miras faaliyetleri
	İyi korunmadığı için ve/veya çevreyle bağlantılarının çok azı günümüze ulaştığından değeri azalmış kültür varlıkları.	Dokuları veya tarihi bağlantıları mütevazı düzeyde olan tarihi (tescilsiz) yapılar.	Yerel topluluklar için önem taşıyan tarihi peyzajlar.	Yerel öneme sahip belirli kişilerle bağlantılar.
	Sınırlı değeri olan, ancak yerel araştırma hedeflerine katkıda bulunma potansiyeli taşıyan kültür varlıkları.	Yapıları veya yapıları çevreleri sınırlı tarihi bütünlüğe sahip tarihi kent veya kentsel alanlar.	İyi korunmadığı için ve/veya çevreyle bağlantılarının çok azı günümüze ulaştığından değeri azalmış tarihi peyzajlar	Belirli eylemlerin yapıldığı veya eylemlerle bağlantılı olan, ancak iyi korunamamış alanlar.
İhmal edilebilir	Arkeolojik değeri çok az ya da hiç kalmamış olan kültür varlıkları.	Mimari ya da tarihsel değeri olmayan binalar veya kentsel çevreler; uygunsuz nitelikte binalar.	Tarihi değeri çok az olan, ya da hiç olmayan peyzajlar	Soyut Kültürel Miras'la çok az bağlantının, ya da kalıntının var olması.
Bilinmeyen potansiyel	Varlığın değeri belirlenememiştir.	Tarihi anlam yönünden bir miktar gizli (erişilemeyen) potansiyelle sahip binalar.	Belirlenememiştir.	Yerin Soyut Kültürel Mirası hakkında çok az şey bilinmektedir, ya da çok az kayıt vardır.

Ek 3B: Etkinin büyüklüğünü değerlendirmek için Örnek Rehber

Etki Derecesi	Arkeolojik nitelikler	Yapılı çevre mirası veya Tarihi Kentsel Çevre nitelikleri	Tarihi Çevre nitelikleri	Soyut Kültürel Miras nitelikleri Bağlantıları
Büyük	DM alanının ÜED taşıyan niteliklerinde değişiklikler. ÜED'e katkıda bulunanlar da dahil olmak üzere, temel arkeolojik malzemenin, çoğunun ya da tümünün değişmesi sonucunda kültür varlığının tamamen değişmesi.	ÜED'e katkıda bulunan temel tarihi yapı elemanlarının değişimi ve böylece varlığın tamamen değişmesi.	Önemli tarihi çevre öğelerinin, parsellerin veya bileşenlerin çoğunun ya da tümünün değişmesi, aşırı görsel etkiler; büyük gürültü artışı veya ses kalitesinin değişimi; kullanım veya erişimde temel değişiklikler; sonucunda tarihi çevre karakterinin tamamen değişmesi ve ÜED kaybı.	Alanda Soyut Kültürel Miras (SKM) eylemlerini veya bağlantılarını, görsel ilişkileri ve kültürel değerini anlaşılmamasını etkileyen büyük değişimler.
	Fon oluşturan çevrede kapsamlı değişimler.	Fon oluşturan çevrede kapsamlı değişimler.		

Orta	Önemli arkeolojik varlıkların çoğunun değişime uğraması sonunda, kültürel varlığın özelliğini yitirmesi.	Önemli tarihi yapıların birçoğunun değişime uğraması sonunda, kültürel varlığın büyük değer kaybına uğraması.	Çoğu temel tarihi çevre öğelerinin, parsellerin, tarihi peyzajın birçok görsel özelliğinin değişimi; gürültü veya ses kalitesinde kayda değer değişimler; kullanım veya erişimde önemli değişiklikler sonunda tarihi çevrenin karakterinin orta derecede değişime uğraması.	Alanda Soyut Kültürel Miras (SKM) eylemlerini veya bağlantılarını, ya da görsel bağlantılar ile kültürel değerini etkileyen önemli değişimler.
	Çevredeki belirgin değişimin kültür varlığının karakterini etkilemesi	Tarihi yapının çevresindeki değişiklikler sonunda yapının görünüşünün önemli ölçüde farklılaşması.		
Küçük	Önemli arkeolojik varlıkların değişime uğraması sonunda, kültürel varlığın özelliğini kısmen yitirmesi.	Temel tarihi yapı öğelerinin değişimi sonunda kültür varlığının kısmen değişmesi	Birkaç temel tarihi peyzaj öğesinin, parsellerin, tarihi peyzajın görsel özelliğinin, gürültü veya ses kalitesinin sınırlı değişimi; kullanım veya erişimde kısmi değişiklikler sonunda tarihi çevrenin karakterinin sınırlı değişime uğraması.	Alanda Soyut Kültürel Miras (SKM) eylemlerini veya bağlantılarını, ya da görsel bağlantılar ile kültürel değerini etkileyen değişimler.
	Çevrede az değişim.	Tarihi yapının çevresinde yapılan değişiklikler sonunda, genel görünüşünün belirgin biçimde farklılaşması		
İhmal edilebilir	Temel arkeolojik verilerde ya da genel görünümde çok az değişim.	Tarihi yapı öğeleri ve çevresinde, hemen hiç etki yaratmayan, küçük değişimler.	Temel tarihi peyzaj öğelerinin, parsellerin çok az değişimi, tarihi peyzajın görsel özelliğinin hiç değişmemiş olması, gürültü veya ses kalitesinde, kullanım veya erişimde çok az değişim sonunda tarihi çevrenin karakterinin çok az değişime uğraması.	Alanda Soyut Kültürel Miras (SKM) eylemlerini veya bağlantılarını, ya da görsel bağlantılar ile kültürel değerinin etkileyen çok az değişim.
Değişim yok	Değişim yok.	Doku veya genel görünümde değişim yok.	Yapılar ve parsel boyutları, genel görünüş ve ses düzeyi, yaşam koşulları ve sosyal etkenlerde değişim yok.	Değişim yok.

Ek 3C: Örnek Envanter Girişi

Aşağıdaki liste, tek veya grup halindeki kültür varlıkları hakkında bilgi toplamak için kullanılabilir veri tablolarında veya envanterlerde yararlanılabilecek bir dizi öneri veri alanı sunar.

Anıta özel envanter numarası

Kültür varlığının adı

Konum (harita referansı)

Kültür varlığının türü (höyük, kilise, kale, peyzaj, SKM(Soyut Kültür Mirası), vb.)

Tarih

Yasal durumu (örn. ulusal ya da yerel düzeyde tescilli, DM Listesinde)

Kısa tanım

Durum

Özgünlük

Bütünlük

Karşılıklı bağlantılar (liste)

Duyarlılık

Önem (Çok yüksek, yüksek)

Projenin etkisinin boyutu –inşaat (büyük, orta, küçük, ihmal edilebilir, değişim yok)

Projenin etkisinin önemi –inşaat (yararı büyük, yararı orta derecede, yararı az, yararı ihmal edilebilir; değişim yok, olumsuzluğu göz ardı edilebilir, olumsuzluğu az, olumsuzluğu orta derecede, olumsuzluğu büyük)

Etkinin uygulamaya yansıyan boyutu (yukarıdaki gibi)

Etkinin yaratacağı değişikliğin önemi

Ek 4: Kültür Mirası Etki Raporu İçeriği

KMED Raporu kararların açık, şeffaf ve uygulanabilir bir biçimde verilebilmesi için gereken kanıtları sağlamalıdır. Gereken ayrıntı düzeyi alana ve önerilen değişikliklere bağlıdır. ÜED açıklaması alana yönelik etki ve risklerin değerlendirilmesine esas oluşturacaktır.

Rapor şu maddeleri içermelidir:

- DM alanının tam adı,
- DM varlığının coğrafi koordinatları,
- DML'ne giriş tarihi,
- KMED Raporu'nun tarihi,
- KMED Raporu'nu hazırlamakla yükümlü kurum veya birimlerin adı,
- KMED Raporu'nun kim için hazırlandığı ve
- Raporun dışardan bir değerlendirmeden mi geçtiği yoksa bir hakem tarafından mı değerlendirildiğini belirten açıklama.

Taslak rapor içeriği

1. Teknik olmayan özet –tüm önemli konuları içermeli ve tek başına kullanılabilir olmalıdır.
2. İçindekiler
3. Giriş
4. Yöntem
 - Veri Kaynakları
 - Yayınlanmış eserler

- Yayınlanmamış raporlar
- Veritabanları
- Alan araştırmaları
- Etki Değerlendirme Yöntemi
- Değerlendirmenin Kapsamı
- Kùltür Mirasının Değerlendirilmesi
- Özel Etkinin ve Değişimin Boyutunun Değerlendirilmesi
- Genel Etkinin Değerlendirilmesi
- Değerlendirme Alanının Tanımı

5. Alanın tarihçesi ve tanımı

Bu bölümün esasını ÜED açıklaması ve ÜED taşıyan, özgünlük ve bütünlük konularına ilişkin niteliklerin tanımı oluşturacaktır.

Bu bölüm ayrıca tüm tescilli alanları, anıtlar ve yapılar ile tescil edilmemiş alanları içermelidir. Bu bölümde alanın tarihsel gelişimi verilmeli ve tarihi peyzajla ilgili sınırlar, kırsal dokular, peyzajın korunmuş tarihi öğeleri, kùltür varlıkları belirtilerek karakteri tanımlanmalıdır. Genel durum bütün olarak açıklanmalı, bileşenler ve özellikler ayrıca ele alınmalı; fiziksel özellikler, hassas bakış noktaları ve bu niteliklerle bağlantılı soyut miras ilişkileri tanımlanmalıdır. Bu bölüm özellikle etkilenen alanlara odaklanmalı, ancak bütünü de tanımını içermelidir.

6. Önerilen değişim veya gelişmelerin tanımı

7. Önerilen değişimlerin genel etkisinin değerlendirilmesi

Bu bölümde belirgin değişim ve etkilerin ÜED'in nitelikleri ve diğer kùltür miras varlıkları üzerindeki değerlendirilmesi yer almalıdır. Doğrudan veya dolaylı etkilerin (fiziksel, görsel ve gürültü) tanımını ve tekil kùltürel miras değerleri veya öğeler ile bağlantılarına yönelik tümel değerlendirmesini kapsamalıdır. ÜED üzerindeki etki, alanın ÜED taşıyan nitelikleri üzerindeki değişim değerlendirilerek yapılmalıdır. Bütün nitelikler üzerindeki etkiler dikkate alınmalıdır; karar verme sürecine yardımcı olacak bilginin uygun biçimde sunulması için uzman değerlendirmesine gerek vardır.

Bu bölüm ayrıca değişim önerilerinin DM alanının tek tek özelliklerine ve tümünde yaratacağı etkilere –toplam etkinin önemine ilişkin bir değerlendirme de içermelidir. Ortaya çıkacak değişikliklerin alanın yerel, ulusal ve uluslararası bağlamlarda algılanışını nasıl etkileyeceğinin değerlendirmesine de yer vermek gerekebilir.

8. Etkileri önlemek, azaltmak ya da karşılamak için önlemler –Hafifletme Önlemleri

Bu tür önlemler hem genel, hem de alan ya da kùltür varlığı özelinde önlemleri içerir ve aşağıdaki maddeleri kapsar:

- proje ya da değişim başlamadan önce yapılması gerekenler (örneğin arkeolojik kazı),
- inşaat veya değişim sırasında gerekli olanlar (örneğin bir izleme raporu veya kùltür varlıklarının fiziksel olarak korunması),
- önerilen değişim veya projenin uygulaması sırasında alınacak önlemler (alana erişim ve sunuş önlemleri, farkındalık oluşturma, eğitim, yeniden yapım önerileri),
- KMED ve ayrıntılı büro, alan ve bilimsel çalışmalarla elde edilen bilgiyi ve yaklaşımı yaymak için öneriler.

9. Özet ve Sonuçlar aşağıdaki maddeleri içermelidir:

- Dünya Miras Alanı'nın Üstün Evrensel Değeri, bütünlüğü ve özgünlüğü üzerindeki etkilerin net olarak tanımlanması,
- Alanın DM olarak tesciline yönelik risk,
- Daha ileri bilgi, anlayış ve farkındalık sağlama gibi yararlı etkiler

10. Kaynakça

11. Kullanılan terimler sözlüğü

12. Teşekkürler ve yazarlar

13. Çizim ve fotoğraflar, örneğin:

- Alanın ve tampon bölgelerin konumu ve boyutu,
- Tanımlanan çalışma alanı
- Önerilen proje veya değişim
- Görsel veya görsel etkileşim analizleri
- Hafifletme önlemleri
- Önemli alanlar ve görünümler

14. Ekler bölümü; burada önemli veriler sunulabilir

- Alanlar veya öğelerle ilgili şemalar, tablolar; özet tanım ve etkilerin özeti
- Büro çalışmaları
- Alan araştırması raporları (jeofizik araştırma, değerlendirme denemesi, kazı)
- Bilimsel incelemeler
- Danışmanların listesi ve danışmanlardan alınan görüşler
- Eylem planı veya proje özeti